

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ПЕРІОД ВІДНОВЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Проаналізована стратегічна мета Національної доктрини розвитку освіти – перехід на її інноваційний тип. Визначено, що необхідним етапом на шляху реформування системи вищої освіти в Україні є створення нового покоління галузевих стандартів вищої освіти на основі компетентного підходу, що забезпечить передумову входження українських вищих навчальних закладів до міжнародного освітнього простору.

Ключові слова: *інноваційний потенціал вищої школи, компетентний підхід, модернізація освіти, формування економіки знань.*

Проанализирована стратегическая цель Национальной доктрины развития образования – переход на ее инновационный тип. Определено, что необходимым этапом реформирования системы высшего образования Украины является создание нового поколения отраслевых стандартов на основе компетентного подхода, что обеспечит вхождение украинских высших учебных заведений в международный образовательный простор.

Ключевые слова: *инновационный потенциал высшей школы, компетентный подход, модернизация образования, формирование экономики знаний.*

The strategic objective of the National doctrine of development of education – transition to its innovative type is analysed in article. It is defined that a necessary stage of reforming of the system of higher education in Ukraine is creation of a new generation of industry standards on the basis of competent approach that will provide entry of the Ukrainian higher educational institutions into the international educational space.

Key words: *innovative potential of higher school, competent approach, modernization of education, formation of economy of knowledge.*

Приєднання України до Європейського освітнього простору потребує реформування системи підготовки кадрів з метою ефективної інтеграції у світову національну економіку.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в умовах глобалізації передбачають підвищення якісного рівня підготовки фахівців з вищою освітою, що має безпосередній вплив на якість робочої сили і її відтворення, а це впливає на всю освіту. Надання якісних послуг на ринку освітніх послуг (вищої освіти) передбачає наявність послуги (у даному випадку – передача знань, умінь і навичок особистості) та напрямів її розподілу і реалізації, оскільки ефективність діяльності вищого навчального закладу значною мірою визначається рівнем та якістю працевлаштування, кар'єрним зростанням його випускників.

Для визначання якості освіти можна застосовувати підхід до стандарту з управління якістю продукції і визначити її як сукупність властивостей, що обумовлюють здатність освітніх послуг задовольняти необхідні потреби відповідно до їх призначення. Міністерство освіти і науки України в Національній доктрині розвитку освіти визначило свою стратегічну мету – перехід на інноваційний тип освіти з упровадженням новітніх інформаційних технологій, зокрема в систему управління освітою. Перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, на основі компетентного підходу, є необхідним етапом на шляху реформування системи освіти в Україні [4].

Застосування компетентнісного підходу у створенні галузевих стандартів вищої освіти не замінює традиційну для вищої освіти систему «знання, уміння, навички», а створює передумови для гнучкого наближення результатів освіти до потреб та вимог ринку праці, особливо у період подолання кризових явищ, подальшого розвитку освітніх технологій та систем освіти в цілому.

У світі є дві моделі організації системи освіти – європейська (німецька) й американська, які відрізняються рівнем втручання держави в регулювання вищої освіти. За даними ЮНЕСКО, достатнього благополуччя можна досягти, якщо 40 % населення будуть мати вищу освіту, а не менше чверті дорослого працездатного населення будуть перенавчені за змістом, тобто на основі компетентнісного підходу [1].

Входження українських вищих навчальних закладів до міжнародного освітнього простору є найважливішою складовою модернізації освіти за інноваційною моделлю розвитку.

Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності України» інноваційний потенціал розглядається як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, підприємства, регіону тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку держави [2].

У нормативному значенні інноваційного потенціалу освітні можливості відокремлені від наукових, що свідчить про те, що Україна отримала у спадок організацію наукової діяльності, яка відрізняється від західної. Типова закордонна практика передбачає, що університети, де студенти отримують знання, є осередками наукових досліджень.

Для реалізації такої моделі в Україні потрібно не тільки надавати дослідницький статус деяким університетам, а в цілому змінити позабюджетну систему фінансування вищих навчальних закладів за рахунок пошуку нових джерел.

Як показало дослідження, кожний десятий студент України навчається у Харкові, який залишається лідером в Україні за показником концентрації студентів у його навчальних закладах, що, з одного боку, потребує додаткових зусиль регіональної державної адміністрації на розробку заходів розвитку вищої освіти, а з іншого – дає потенціал для підвищення можливості запровадження спільних проектів на міжвузівському рівні українсько-російського транскордонного та міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями оцінки інноваційного та наукового потенціалу вищої школи займалися багато українських та зарубіжних фахівців, серед яких визначилися такі російські дослідники: Г.І. Дмитрієв, Є.А. Законніков, В.А. Мейєв, Р.Р. Хакімов, О.В. Берестов, А.Ю. Аліфанов, А.С. Чепижова та ін.

Сучасна практика демонструє збільшення внеску університетів у розвиток інновацій та економічне зростання. Інноваційна спрямованість діяльності вищих навчальних закладів забезпечується підвищенням компетентності підготовлених випускників, розширенням участі викладачів та аспірантів у виконанні наукових досліджень та передаванні їх для впровадження. У вітчизняних ВНЗ активізується патентна діяльність, яка складає п'яту частину заявок, що є ефектним відносно частки фінансування вузівської науки, яка створює 35 % принципово нових виробничих технологій. Між тим, гострою залишається проблема недостатньої комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Це пов'язано з тим, що промисловці надають мінімальний рейтинг інноваційній діяльності ВНЗ і віддають перевагу технологічним новинкам з-за кордону [10].

Для подолання нагальних проблем наказом Міністерства науки і освіти, молоді та спорту від 16 червня 2000 року №1788 затверджена науково-технічна програма «Наукові дослідження вищої школи за пріоритетними напрямками науки і техніки», яка має програму «Інновації вищої школи та їх реалізація». На базі концепції інноваційного розвитку «університет – підприємство – галузь – територія» для координації робіт вищою школою створено інноваційно-інвестиційні центри та комплекси. Їх діяльність дещо покращила стан справ, але головним є розробка нової державної стратегії інноваційного розвитку із більш чітким визначенням саме *інвестиційних можливостей* вищої школи як у забезпеченні кадрового потенціалу, так і інноваційного технологічного забезпечення [8].

Мета статті. Європейська зона вищої освіти відповідно до глобальних перспектив ХХІ століття базується на знаннях. Фінансова криза переконала, що значної ваги набуває нове ставлення суспільства до знання і його інфраструктури, інформаційних інститутів, інтелектуальних проектів як інструментів соціального управління.

Виклад основного матеріалу. Перспектива розвитку вищого навчального закладу в умовах глобалізації передбачає:

- орієнтацію на ринок праці;
- забезпечення найкращих засобів та умов праці;
- наявність висококваліфікованих наукових кадрів;
- актуальність змісту навчальних програм;
- трансформацію результатів досліджень у зміст навчання;
- партнерські відносини наукового та адміністративного персоналу.

Основні носії інноваційних ідей – це аспіранти та докторанти. Безумовно, на кадрову складову інноваційного потенціалу впливають асигнування на наукові та науково-технічні дослідження. Проведене дослідження довело, що при збільшенні витрат держави на підтримку центрів наукової діяльності на 1 млн. грн. кількість висококваліфікованих кадрів, які мають бажання емігрувати, зменшується на 10 осіб. Це має велике значення, адже за роки незалежності кількість спеціалістів вищої кваліфікації, які виконували наукові та науково-технічні дослідження, скоротилася у 2,33 рази [3].

Аналіз інноваційного потенціалу вищої школи доводить, що він не є однорідним; кількісна складова співвідношення викладачів вищої кваліфікації та студентів невисока; рівень маркетингу інноваційних розробок є незадовільним; можливості співпраці та обміну досвідом з іноземними аспірантами українських аспірантів незначні; у деяких ВНЗ науковою роботою аспірантів займаються здебільшого доценти, кандидати наук, а не доктори наук, що не сприяє інноваційному розвитку (не передаються довід та навички).

Певним чином компенсувати ці негативні явища можна за рахунок визначення і розвитку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Необхідно з'ясувати, чи відповідають визначені ще 2003 року у законі пріоритетні напрями інноваційної діяльності найбільш корисним технологіям майбутнього (табл. 1) [7].

Таблиця 1. Відповідність пріоритетних напрямів інноваційної діяльності найбільш корисними технологіями майбутнього.

Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності за законом (ст.7)	Найбільш корисні технології майбутнього за версією журналу RD MAGAZINE
Нові та відновлювані джерела енергії	Приладобудування
Машинобудування та приладобудування	Нанотехнології
Нанотехнології	Стимулятори і моделювання процесів
Біотехнології	«Розумні» матеріали
Високотехнологічний розвиток сільського господарства	Автоматизація та робототехніка
Транспортні системи	Біотехнології
Охорона та оздоровлення людини	Екологічне виробництво
Розвиток інноваційної культури	Бездротові комунікації
Середньостроковий напрям:	Сонячна енергія. Паливні елементи
Засоби охорони праці	Відновлювані джерела енергії
Модернізація електростанцій	

Як видно з табл. 1, державна політика у сфері інновацій відповідає найбільш корисним технологіям майбутнього, крім того, надзвичайно важливим є запланований розвиток інноваційної культури, який отримав в Україні законодавче підґрунтя. Отже, це свідчить про те, що нормативна основа створена, але тепер необхідно знайти організаційне забезпечення реалізації інноваційних пріоритетів, де освітні проекти мають найбільше значення.

У системі вищої освіти України спостерігається тенденція зростання кількості студентів у вищих навчальних закладах. Порівняно з 1990/1991 навчальним роком численність студентів в Україні збільшилась майже на 40%. Чистий показник охоплення населення вищою складає майже 60 %, до 2015 року він може бути наближений до стандартів ЄС і досягти рівня 67% [10]. Підвищення якості освіти відповідає Національній доктрині розвитку освіти України, яка визначена національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, міжнародним нормам і вимогам законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.

В Україні стоїть завдання довести якість освіти майже до одиниці, тобто до найвищого міжнародного рівня, протягом 10 років. Це є прагматичним завданням, тому що, за даними ООН, ще 2002 року цей показник в Україні перевищував показники деяких країн Східної Європи та СНД.

Важливу роль у сфері освітнього забезпечення в умовах глобалізації відіграють провідні національні ВНЗ, які започатковують спеціалізації, підвищують рівень компетентнісного наповнення навчальних дисциплін.

Значне поліпшення якості освіти за рахунок удосконалення її методико-матеріальної забезпеченості є одним із завдань глобалізації. В ХХ столітті відбувається поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти гуманістичного, інноваційного типу із збереженням *української культурно-історичної традиції*. Вищі навчальні заклади повинні виступати в цьому не як об'єкти, а як суб'єкти формування освітнього простору, тому що в подальшому у межах «Європейського простору вищої освіти» буде підвищуватися їх відповідальність за якість вищої освіти.

Європейський простір вищої освіти ґрунтується на *знаннях*, якість яких визначає академічний рівень фахівця, якого він досяг у закладі вищої освіти, а *набута кваліфікація* визначає рейтинг претендента на працевлаштування. В узгодженні цих складових підготовки кадрів важливу роль відіграє самостійна робота, яка має орієнтуватися на перетворення набутих знань у кваліфікаційні уміння та навички. З цією метою впроваджуються інноваційні засоби і методичні прийоми для забезпечення якості навчального процесу. Фахівці виділяють три складові *якості освіти*: знання і способи вирішення завдань; методи навчання і виховання; освіченість особистості – які мають своє фінансово-економічне забезпечення, але не менш значимим при цьому є формування моральних засад освітянської діяльності.

Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО СЕРЕС у вересні 2004 року на Міжнародній конференції з етичних і моральних вимірів європейської вищої освіти та науки в Бухаресті прийняв декларацію, в якій зазначено, що необхідна рівновага між соціальними аспектами вищої освіти та її комерціалізацією, а також що основою якісної освіти є дотримання стандартів академічної чесності. Дотримання рівноваги між кваліфікаціями і якістю сприятиме професійній відповідальності особистості як вільного громадянина в суспільстві, що відповідає освіті гуманістичного типу.

В умовах обмеження фінансових ресурсів успіх інноваційної діяльності у вищій школі може бути забезпечений ефективною стратегією, яка має реалізуватися у нових формах *державної інноваційної політики*.

Схвалена Кабінетом Міністрів України 18 липня 2007 року Концепція Державної цільової програми «Наука в університетах» не може не зацікавити всіх, хто задіяний в університетській освіті, але є ще інститути, академії та інші вищі навчальні заклади, тому їх також бажано залучити у межах цієї програми до стимулювання наукового пошуку. Дійсно, у преамбулі розпорядження уряду багато уваги приділено сучасному стану університетської науки, але, попри пошуки оптимального варіанта розв'язання проблем, не визначено критерії, за якими цей пошук відбувається. Є приклади ефективної співпраці академічних інститутів і закладів вищої освіти, які можна використати для інноваційних перетворень в освітньому просторі, але цього недостатньо, тому що без впровадження, тобто співпраці з замовниками – роботодавцями, не буде кінцевого результату інновації.

Інвестгазета, Фонд Віктора Пінчука і компанія QS під час проведення круглого столу на тему «Яка освіта потрібна бізнесу?» знайшли відповідь на питання, як зробити, щоб виграли всі – роботодавці, випускники, навчальні заклади і економіка в цілому. Одним із головних завдань визначено необхідність участі роботодавців у формуванні навчальних програм, що є необхідною передумовою інноваційного розвитку економіки.

Висновки. Стратегічна мета Національної доктрини розвитку освіти – перехід на її інноваційний тип. Необхідним етапом на шляху реформування системи вищої освіти в Україні є створення нового покоління галузевих стандартів вищої освіти на основі *компетентного підходу*, що забезпечить модернізацію освіти за інноваційною моделлю розвитку як обов'язкову передумову входження українських вищих навчальних закладів до міжнародного освітнього простору.

Формування економіки знань при переході на інноваційний шлях розвитку та стійкої конкурентоспроможності на світових ринках передбачають посилення наукового потенціалу вищої школи, який постійно змінюється, але швидкість цих змін не задовольняє потреби суспільства, тому необхідно визначити зону його *ефективного* використання за змістом і спрямованістю.

Нові форми державної інноваційної політики мають бути забезпечені дієвою стратегією пріоритетного розвитку інноваційного потенціалу вищої освіти.

Література

1. Внукова Н.М. Компетентнісний підхід у забезпеченні якісних освітніх послуг при підготовці студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Н.М. Внукова, С.А. Ачкасова // Новий колегіум. – 2009. – №6. – С. 26-32.
2. Кокова А. Жажда взаємодії. Круглий стол на тему «Какое образование нужно бизнесу?» / А. Кокова // Інвестгазета. – 2009. – №41. – С. 56-59.
3. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2006. – №2. – С. 3–23.
4. Положення про державний вищий навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів від 05.09.1996 р. №1074 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.smca.e.kiev.ua/library.php?act=zmist&id=35.
5. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 № 2984-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про ліцензування освітніх послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2003 №1380 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.riev.ua/files/db.php?st=1946&god=2003>.
7. Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти: Лист МОН України від 31.07.2008 №1/9-484 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
8. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>
9. Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
10. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>